

VASKULYAR DEMENSIYASI BO‘LGAN BEMORLARNING PSIXOLOGIK STATUSINI BAHOLASHDA DIAGNOSTIK USULLARNING KLINIK ISHONCHLILIGI VA PROGNOSTIK QIYMATI

Qaraxonova Sarvinoz Alisherovna
*Toshkent davlat tibbiyot universiteti,
nevrologiya va tibbiy psixologiya kafedrasi assistenti, PhD.*

Annotatsiya: Vaskulyar demensiya bilan og‘rigan bemorlarda psixologik statusni to‘ri va aniq diagnostika qilish, faqat holatni baholash emas, balki kasallik prognozini aniqlash uchun ham muhimdir. Ushbu tadqiqot vaskulyar demensiya bilan og‘rigan bemorlarda psixologik test klinik ishonchliligini va prognoz qiymatini baholashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: vaskulyar demensiya, kognitiv sfera, psixoemotsional sfera, Cornel, MMSE, nazorat lokusi.

КЛИНИЧЕСКАЯ НАДЕЖНОСТЬ И ПРОГНОСТИЧЕСКАЯ ЦЕННОСТЬ ДИАГНОСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ОЦЕНКЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА БОЛЬНЫХ С СОСУДИСТОЙ ДЕМЕНЦИЕЙ

Аннотация: Точная диагностика психологического статуса у пациентов с сосудистой деменцией имеет важное значение не только для оценки их текущего состояния, но и для определения прогноза заболевания. Данное исследование направлено на оценку клинической надежности и прогностической ценности психологических тестов у больных с сосудистой деменцией.

Ключевые слова: сосудистая деменция, когнитивная сфера, психоэмоциональная сфера, шкала Корнелла, MMSE, локус контроля.

CLINICAL RELIABILITY AND PREDICTIVE VALUE OF DIAGNOSTIC METHODS IN ASSESSING THE PSYCHOLOGICAL STATUS OF PATIENTS WITH VASCULAR DEMENTIA

Abstract: Accurate diagnosis of the psychological status in patients with vascular dementia is essential not only for assessing their current condition but also for determining the prognosis of the disease. This study aims to evaluate the clinical reliability and predictive value of psychological testing in patients suffering from vascular dementia.

Keywords: vascular dementia, cognitive sphere, psycho-emotional sphere, Cornell Scale, MMSE, locus of control.

Vaskulyar demensiya faqat nevrologik simptomlar, psixiatrik buzilishlar bilan namoyon bo‘ladigan kasallik emas, balki psixologik statusda turli klinik-psixologik buzilishlar bilan kechadigan murakkab kasallikdir. Yangi psixodiagnostik usullar va biomarkerlardan foydalanish diagnostika va prognozni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

So‘nggi o‘n yilliklarda demensiya global sog‘liqni saqlash tizimining eng muhim va murakkab muammolaridan biriga aylandi. Aholi umr ko‘rish davomiyligining uzayishi, yurak-qon tomir va metabolik kasalliklarning keng tarqalishi, shuningdek, neyrodegenerativ jarayonlarning yosh bilan bog‘liq kuchayishi demensiya bilan kasallanish ko‘rsatkichlarining izchil o‘sishiga olib kelmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, hozirgi kunda dunyo bo‘yicha 55 milliondan ortiq inson demensiya bilan yashamoqda va ushbu ko‘rsatkich 2050-yilga borib 139 millionga yetishi prognoz qilinmoqda. Mazkur raqamlar demensiyaning nafaqat tibbiy, balki jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida ham baholash zarurligini ko‘rsatadi [1,3].

Hozirgi kunda butun dunyoda o‘tkir va surunkali serebrovaskulyar patologiyaning sezilarli ortishi kuzatilmoqda, bu esa miyaning qon tomir kasalliklarini dolzarb ijtimoiy-tibbiy muammo sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi, hatto "XX asr epidemiyasi" deb ham aytilmoqda [2,4,5]. Rossiya Federatsiyasida yilda 450000 dan ortiq insult holatlari ro‘yxatga olinadi, miyaning surunkali ishemiyasi bilan bog‘liq bemorlar soni yashovchi 100000 kishiga 700 dan ortiqni tashkil etmoqda [4,6,7]. Vaqtdan kechikkan diagnostika, yetarlicha oldini olish va disserkulyatorli ensefalopatiya davolashida bemorlarning kasalliklarining ortishi va miyaning funksiyalarida chalkashliklar yuzaga keladi, bu esa ish faoliyatiga va ijtimoiy moslashuvga salbiy ta‘sir qiladi [8,10]. Organik zararlanishlar natijasida rivojlanadigan turli xil nevrologik simptomlar orasida kognitiv funksiyalarining buzilishi, bu esa bemorlarning hayot sifatiga sezilarli ta‘sir qiladi [9,10]. Kognitiv buzilishlarning turli variantlarini nozologik farqlash masalalari, shu jumladan serebrovaskulyar patologiya bilan bog‘liq holda, ko‘p yillar davomida ishlab chiqilmoqda, ammo qon tomir kognitiv buzilishlarni aniq belgilash hali ham to‘liq aniqlanmagan, umumiy qabul qilingan tasnif va diagnostika me‘yorlari mavjud emas. Kognitiv buzilishning serebrovaskulyar patologiyaning ahamiyati haqida ma‘lumotlar qarama-qarshiligi tomonidan keltirilgan. Epidemiologik ma‘lumotlarga ko‘ra, dunyoning ko‘p mamlakatlarida qon tomir demensiyasi tarqalish bo‘yicha Alsgaymer kasalligidan keyin ikkinchi o‘rinda turadi va barcha holatlarning 20-25% ni tashkil qiladi [9,11]. Qon tomir demensiyasi kasallik darajasi 1000 nafar qariyalar orasida 1.5 dan 3.3 gacha bo‘ladi [12,13]. Amaliy tibbiyot sohasida turli xil miya zararlanishining qon tomir kognitiv tashvishlarini rivojlanishidagi ahamiyati haqida bir xil fikr yo‘q. Funksional neyrovizualizatsiya usullarining, masalan, OFEKT va PET, paydo bo‘lishi bilan nafaqat miya funksiyasining buzilishlarini erta aniqlash, balki turli xil kognitiv buzilishlarning shakllanish tartibini o‘rganish imkoniyati paydo bo‘ldi [14]. Shu bilan birga, ushbu zamonaviy metodlarning kundalik klinik amaliyotdagi o‘rni va roli aniq belgilangan emas.

O‘zbekistonda hozirgi kunga qadar qon tomir kognitiv buzilishlaringizni diferensiatsiya diagnostikasida funksional neyrovizualizatsiya usullaridan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganadigan muhim tadqiqotlar o‘tkazilmagan. Qon tomir demensiyasidagi patomorfologik tadqiqotlar asosan miya tuzilmalarining va qo‘zg‘atuvchi qon tomirlarining strukturaviy zararlanishini tavsiflash bilan cheklanadi. Ammo hozirgacha miyada bo‘ladigan qaysi o‘zgarishlar qon tomirli va ularning kognitiv buzilishlarni rivojlanishidagi hissassi aniqlangan emas [14]. Kombinatsiyalangan qon tomir-degenerativ jarayondagi patomorfologik o‘zgarishlarni oddiyroq yorug‘lik va elektron mikroskopiya usullarini qo‘llash orqali batafsil taqqoslaydigan tadqiqotlar yo‘q. So‘nggi yillarda kognitiv buzilishlarni oldini olish va davolash sohasida ma‘lum yutuqlarga erishilgan, bu kognitiv defitsit formatsion patogenezi ta‘sir qilishga qodir zamonaviy dori vositalarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq [15]. Biroq, bugun qon tomir kognitiv buzilishlarni davolashning umumiy qabul qilingan sxemalari yo‘q, shuning uchun turli klinik-patogenetik variantlarda dori xavfini farqlovchi tavsiyalar ishlab chiqish juda dolzarbdir. Shunday qilib, qon tomir patologiyasida turli xil kognitiv buzilishlarning etiopatogenetik va klinik qonuniyatlarini batafsil o‘rganish zamonaviy nevrologiyaning muhim va dolzarb ilmiy muammosi hisoblanadi.

Demensiya bemorning hayot sifati sezilarli darajada pasayishi, kundalik hayot faoliyatlarini (ADL) mustaqil bajara olmaslik, kognitiv va psixoemotsional buzilishlarning chuqurlashishi bilan kechadi. Bu esa oila a‘zolari va qarab turuvchi shaxslar uchun yuqori darajadagi emotsional zo‘riqish, depressiya va iqtisodiy qiyinchiliklarga sabab bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, demensiyali bemorlarga qarab turuvchi shaxslarning 30–40 % da klinik ahamiyatga ega depressiv simptomlar rivojlanadi.

Demensiya bemorning hayot sifati sezilarli darajada pasayishi, kundalik hayot faoliyatlarini (Activities of Daily Living, ADL) mustaqil bajara olmaslik, kognitiv va psixoemotsional buzilishlarning chuqurlashishi bilan kechadi. Shuning natijasida bemorlarda apatiya, tashvish, depressiya, xulq-atvor o‘zgarishi va ijtimoiy izolyatsiya kabi simptomlar kuzatiladi.

Ushbu tadqiqot ishida Vaskulyar demensiya tashxisi qo‘yilgan bemorlardagi kognitiv va psixoemotsional buzilishlarini aniqlashning yangi zamonaviy usullar va ularning afzalliklari yoritib berildi.

Tadqiqot maqsadi: Vaskulyar demensiyada psixologik statusni tekshirishda psixodiagnostika usullarini samaradorligini baholash

Tadqiqot materiallari va metodlari.

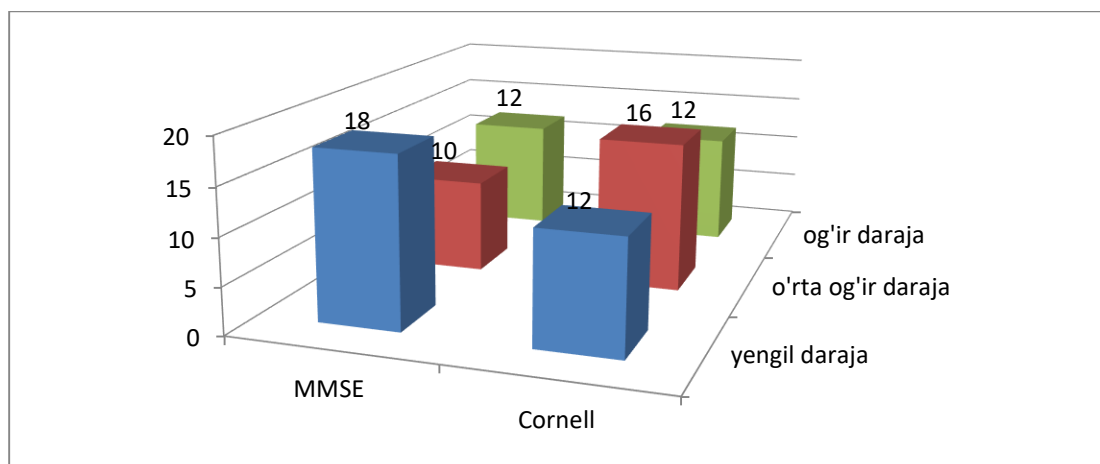
Vaskulyar demensiya bilan og‘rigan 55-63 yosh oralig‘idagi 82 ta bemor tekshiruvdan o‘tkazildi. Ularning o‘rtacha yoshi 60,2 ni tashkil etdi. Bemorlarda psixodiagnostika effektivligini aniqlash maqsadida ikki guruxga shartli ravishda ajratildi:

1-gurux: n=40 Vaskulyar demensiyada kognitiv funksiyalarni o‘zgarishlarini aniqlash uchun MMSE, emotsional sfera o‘zgarishlarini aniqlash uchun Cornell shkalasi qo‘llanildi.

2-gurux: n=42 Vaskulyar demensiyada kognitiv va psixoemotsional sfera o‘zgarishlarini aniqlash uchun vaskular demensiyada integral skrining shkalasi V-Cos qo‘llanildi.

1-gurux bemorlarda MMSE shkalasi orqali kognitiv buzilishlar tekshirilganda bemorlarda uch hil darajadagi demensiya borligi aniqlandi. Jumladan, 18 ta bemorda (40.1%) yengil darajadagi demensiya, 10 ta bemorda (33.3%) o‘rta og‘ir darajadagi demensiya va 12 ta bemorda (26.6%) og‘ir darajadagi demensiya aniqlandi. Ushbu guruxda psixoemotsional buzilishlar Cornell shkalasi orqali tekshirilganda uch xil darajadagi depressiv buzilishlar aniqlandi: 18 ta bemorda (60.1%) yengil darajadagi depressiv buzilishlar, 10 ta bemorda (26.6%) o‘rta og‘ir darajadagi depressiv buzilishlar va 12 ta bemorda (13.3%) og‘ir darajadagi depressiv buzilishlar aniqlandi (1-rasm).

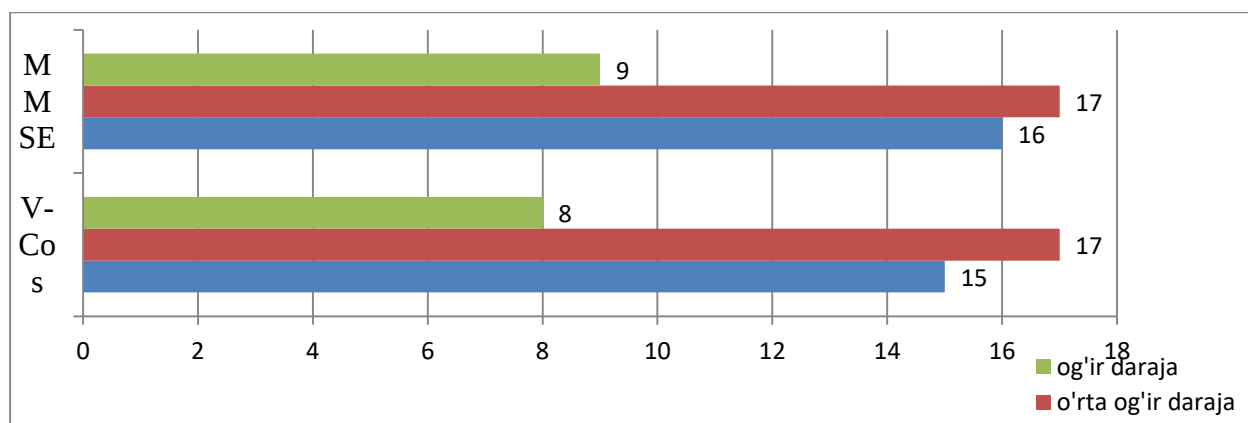
Psixologik statusni tekshirish natijalari (1-guruh)

2-guruh bemorlarda vaskular demensiyada integral skrening shkalasi orqali aniqlangan psixologik status o‘zgarishlaribo‘yicha tekshiruvlar quyidagicha: 15 nafar bemorda (50,1%) yengil buzilishlar, 17 nafar bemorda (23,3%) o‘rta og‘ir darajali buzilishlar, 8 nafar bemorda (26,6%) og‘ir darajali buzilishlar aniqlandi. Ushbu guruxda psixologik status alohida ham kognitiv, ham psixoemotsional sfera o‘zgarishlari alohida tekshirilib, taxlil qilinganda MMSE shkalasi bo‘yicha natijalarni ham keltirib o‘tamiz: 16 nafar bemorda (66.6%) yengil kognitiv buzilishlar, 17 nafar bemorda (16.6%) o‘rta og‘ir darajali kognitiv buzilishlar, 9 nafar bemorda (16.8%) og‘ir darajali kognitiv buzilishlar aniqlandi (2-rasm).

Psixologik statusni tekshirish natijalari (2-gurux)

2-rasm

($p < 0.05$)

Shunday qilib, test natijalari psixologik statusni tekshirishda psixodiagnostik metodlarning nafaqat holatni baholash, balki kasallik rivojlanishini prognoz qilishda ham ishonchli ekanligini ko‘rsatdi. Xususan, yuqori depressiv va xavotir ballari tezroq kognitiv pasayish bilan bog‘liq edi. Psixodiagnostika vositalari klinik ishonchliligi bilan vaskulyar demensiya bilan og‘rigan bemorlarda bemorlarida individual davolash strategiyalarini aniqlashda yordam beradi. Prognoz qiymati yuqori bo‘lgan testlar reabilitatsiya rejalarini optimallashtirish imkonini beradi. Kognitiv va psixoemotsional testlarni birlashtirish vaskulyar demensiya bilan og‘rigan bemorlarda psixodiagnostika samaradorligini oshiradi va individual reabilitatsiya rejalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Albert MS, Dekosky ST, Dickson D, Dubois B, Feldman HH, Fox NC, Hamst A, Holtzman DM, Jagust WJ, Petersen RC (2011). The diagnosis of mild cognitive impairment due to alzheimer's disease. *Alzheimer's & Dementia*, 7(3): 270–279.
2. Karakhonova S.A The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder, *European Journal of Modern Medicine and Practice*, 2022
3. Karakhonova S.A, & Ernayeva G.H. (2025). Evaluation of the effectiveness of psychodiagnostic methods in vascular dementia. *Integration of education and science: global challenges and solutions*, 1(2), 1090–1094.
4. Ibodullayev Z.R., Karakhonova S.A., Ernayeva G.X. The effectiveness of psychodiagnostic methods in vascular dementia // *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, Vol. 1 No. 2 (2026): Shokh Articles Library, 26-30
5. Karakhonova S.A., Murodov G.H., Ernayeva G.H. The significance of the application of psycho-correction methods in the treatment of anxiety-phobic syndrome Material of The International Conference of Young Scientist “Actual problems of modern medicine” Collection of the conference materials // 127
6. Karakhonova Sarvinoz Alisherovna Integrative psychodiagnostic approach: analysis of effectiveness in identifying neuropsychological and psychoemotional disorders in vascular dementia // *Central Asian Journal of Medicine* №6, 2026 ISSN 2181-1326, 39-43 6.
7. Sarvinoz Karakhonova. Psychological structure of patients with anxietyphobic syndromes and the importance of the use of psychocorrective methods in the treatment//E3S Web of Conferences 381, International Scientific and Practical Conference “Development and Modern Problems of Aquaculture” 01099 (2023), 1-19
8. Sarvinoz Karakhonova Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome // *Psychosomatic medicine and general practice* 2019 4, № 1 118-120
9. Qaraxonova S.A., Murodov G‘.X., Ernaeva G.X. The importance of pharmacoterapy in the treatment of psyho-emotional disorder // *Klinik laborator diagnostikada innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muammolar va yechimlar*. 2023: 375

10. Qaraxonova S.A., Murodov G.X., Ernaeva G.X. Xavotirli-fobik sindromda psixokorreksiya // Klinik laborator diagnostikada innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muammolar va yechimlar. 2023: 342

11. Динмухаммадиева Д.Р., Юсупова Г.А., Каримова Б.Н., Исроилова Н.А., Эрнаева Г.Х., Карахонова С.А. Нарушение кровообращения суставов при ювенильном Идиопатическом артрите и психоэмоциональные осложнения: обзор Современной литературы//Journal of «Circulatory Diseases», 2025(3): 42-47

12. З.Р Ибодуллаев, С.А Қарахонова Effective psychocorrection in neurotic disorder // Вестник 2022 №9 76-80

13. Ибодуллаев З.Р., Қарахонова С.А. Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома // Журнал неврологии и нейрохирургических исследований №4 2021 38-40.

14. Ибодуллаев З.Р., Қарахонова С.А. Эффективная психокоррекция при невротическом расстройстве// Журнал неврологии и нейрохирургических исследований №1 2022 53-57.